

Acımak¹ Üstüne Bir Eleştiri

Ada Bars

“İnsanlar hiçbir vakit ıstırap çektikleri zamanki kadar güzel olmuyorlar.”²

Mürşid Efendi’nin bu kesin yargısı aslında romanın özeti gibi. Roman kesin yargılar ve bu yargıların beraberinde getirdiği karşıtlıklar üzerine kurulu: iyi-kötü, namuslu-namussuz, mantıklı-duygusal, iradeli-iradesiz. Yazarın bu seçimi yazıldığı döneme eleştirel bir bakış getirmesini de kolaylaştırmış ama aynı ölçüde de karakterlerin detaylı betimlemesine engel olmuş.

Aslen kariyerine tiyatro eleştirmeni olarak başlayan Reşat Nuri Güntekin hayatı boyunca [Çalı Kuşu ve Yaprak Dökümü gibi] Türk edebiyatının gelişmesinde önemli rol oynayan 19 romana ve toplamda 47 esere imza atmış bir yazar. *Acımak* onun sekizinci romanı. Peki *Acımak*’da anlatılan nedir?

Olay örgüsünün dört dönüm noktasının olduğunu söyleyebiliriz ve her biri kendi içinde okuyucunun metni anlaması için bir görev üstlenmiş:

1. Bölüm:

“Kasabanızda Zehra Hanım isminde bir başmuallim varmış...”³

Bu bölüm mebus Şerif Ali Bey’le maarif müdürü Tefik Hayri Bey’in romanın kahramanı olan Zehra Hanım’ın hasta olan babasını ziyaret etmesiyle ilgili konuşmasıyla başlar. Zehra hanımın babası ölüm döşegindedir ama Zehra Hanım babasını ziyaret etmeyi reddetmektedir. Bunun nedeni nedir ?

2. Bölüm:

“... Gece böceklerinin vagona dolmaması için lambaları söndürmüşlerdi.”⁴

Bu bölümde Zehra Hanım’ın fikrini değiştirmiş buluruz: İstanbul’a babasının yanına gitmek için trene biner ve ne tesadüftür ki yıllardır görmediği Ruhsar teyzesiyle ayı

¹ Acımak, Reşat Nuri Güntekin, İnkılap Yayınevi, İstanbul, 2020, 159 sayfa. (ilk baskı Akşam Matbaası, 1928)

² Mürşid Efendi, a.g.e. s. 103

³ A.g.e. s.7

⁴ A.g.e s. 36

vagondadır. Bu yolculuk Zehra’da çocukluk anılarını uyandırır ve biz Zehra’nın babasını neden sevmediğini öğreniriz. Bu Zehra’nın “başkalarının hayrı için işleyen bir makineye” dönüşüm hikayesidir. Bu bölümde yazar Zehra’nın kuvvetli mantığından bahseder.

3. Bölüm:

“ Lambayı minderin üstüne koydu, kendi yere oturdu, ağrıyan şakakları avuçlarının içinde okumaya başladı...”⁵

Artık olayları Mürşit Efendi’nin bakış açısından dinleyebilir okuyucu. Son iki bölümde Reşat Nuri bunu Mürşit Efendi’nin ağzından yazılmış bir hatıra defteri vasıtasıyla bizlere aktarır. Sadece bizlere değil tabii defteri okuyan Zehra’ya da. Bu bölümde de bazı karşıtlıklar dikkatimizi çeker: Mürşit Efendi bir yandan “kanuna riayet edeceğini” söyler ama öte yandan “vicdanının sesini daima dinleyecek” olması onun bu yoldan sapmasına neden olur. Mürşit Efendi’nin olaylara verdiği duygusal tepkiler de gerek profesyonel gerekse özel hayatını sıkıntıya sokar. Yine burada bu kez baba ve kızı arasındaki karşıtlığa tanık oluruz: Zehra’nın mantığı karşısında Mürşit Efendi’nin duygusallığı. Ama hala Zehra babasını anlamaktan uzaktır ve defteri okumaya devam eder.

4. Bölüm

“... Nihayet İstanbul’a gidiyoruz.”⁶

Mürşit Efendi hayatının kötü gidişinden kurtulabilmek için Diyarbakır’dan İstanbul’a tayinini ister. Şöyle der Mürşit Efendi “Gözlerimdeki perde birdenbire düşmüştü. Fakat ne çare ki bu korkunç uçurumun kenarında bir kere ayağım kaymıştı.” Artık Mürşit Efendi için çok geçtir. Aynı şekilde Zehra için de: Romanın sonunda Zehra’nın babası hakkındaki düşünceleri değişmiştir -Zehra acımayı öğrenmiştir ama bunu babasına söyleyebilmesi için artık çok geçtir.

Başta sorduğumuz soruya dönecek olursak “Acımak ne anlatıyor?” buna yanıtı yine kitaptan bir alıntıyla vermek gerekir:

“Acımak... Ben insan ruhlarındaki derinliğin ancak onunla ölçülebileceğine kaniim. Evet, dibi görünmeyen kuyulara atılan taş nasıl çıkardığı sesle onların derinliğini gösterirse başkalarının eleme de bizim yüreklerimize düştüğü zaman çıkardığı sesle bize kendimizi, insanlığımızın derecesini öğretir... Fikrimce yalnız doğruluk hastalığı

⁵ A.g.e s. 57

⁶ A.g.e s. 120

*bir hak ve hakikat meselesi etrafında toplanmak kabiliyeti bir cemiyeti mesut etmeğe kâfi gelemes... Bunun için acımak, birbirimizin feryadını, iniltisini duyabilmek de lazım...*⁷

Romana göre acımak bir insanlık ölçütüdür. Mürşit Efendi'deki acıma duygusu had safhadayken Zehra'da bu duygunun zerresi yoktur ve bakılınca her ikisi de duygusal anlamda başarısız olmuş karakterlerdir. Ama bir farkla, Zehra bu gerçeğin farkına varmıştır. Acıma duygusunu öğrenmiştir. O yüzden Reşat Nuri geleceğe umutla bakan bir yazardır.

⁷ A.g.e s. 14